

KORA VASKORI URNASÍROK VESZPRÉMBŐL

Sebestyén Noémi

Laczkó Dezső Múzeum

Bevezetés

Az alábbi cikk témáját a Veszprém belterületén talált bronzkori urnasírok képezik. A sírokra 1986-ban, csatornázási munkák során bukkantak a Kórház utcában. A leletmentést Regénye Judit vezette, aki legalább négy sír nyomait dokumentálta a már erősen bolygatott földben.

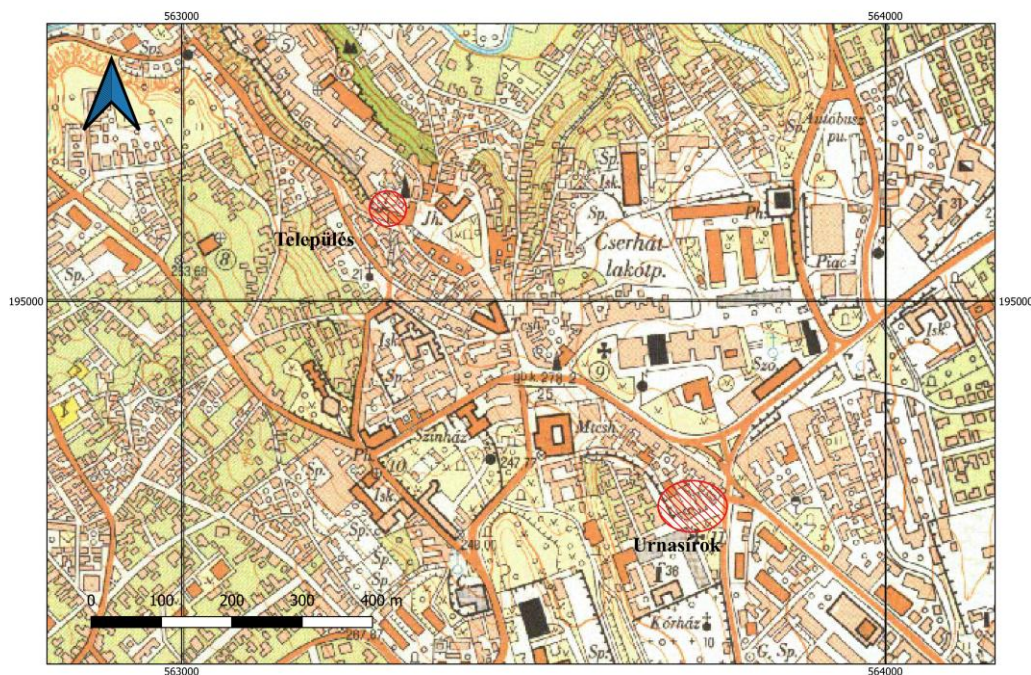
Veszprém centruma korábban is ismert volt, mint középső bronzkori lelőhely, a cikkben ismertetett sírok kerámiaanyaga azonban a bronzkor késői időszakára helyezhető.

A terület az újkőkor óta lakott volt, a Várhegyen pedig a bronzkor idején, mintegy 3500 évvel ezelőtt, alapították az első nagyobb települést. Ennek népessége aztán több száz éven keresztül lakott ezen a területen, a település élete a bronzkor

egész ideje alatt és a vaskorba átnyúlóan is folytatódott. A sírok leletanyagát összehasonlítva a várhegyi település anyagával vizsgáljuk a lehetséges összefüggéseket a két lelőhely között.

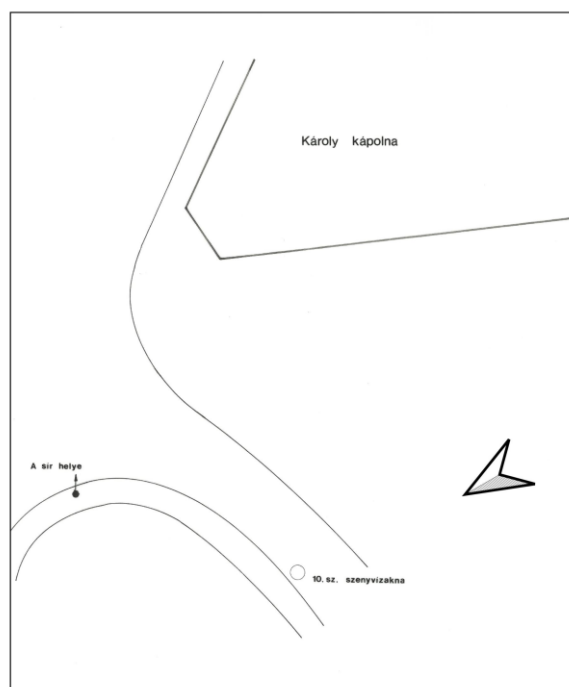
Helyszín és objektumok

A csatorna árkát a Kórház utcán vezették végig, vége az akkori Marx térbe torkollott. Az árok 2-2,5 m széles volt, több szennyvízagnát érintett. A cserepek nagyrészt az árok északi falából kerültek elő, elszórtan. A homogén fekete föld és a nagy mértékű bolygatás miatt a beásás körvonalát nem lehetett megfigyelni. A Marx tér járdája közelében talált sírok nem voltak bolygatottak, jól lehetett körvonalazni az objektumokat.

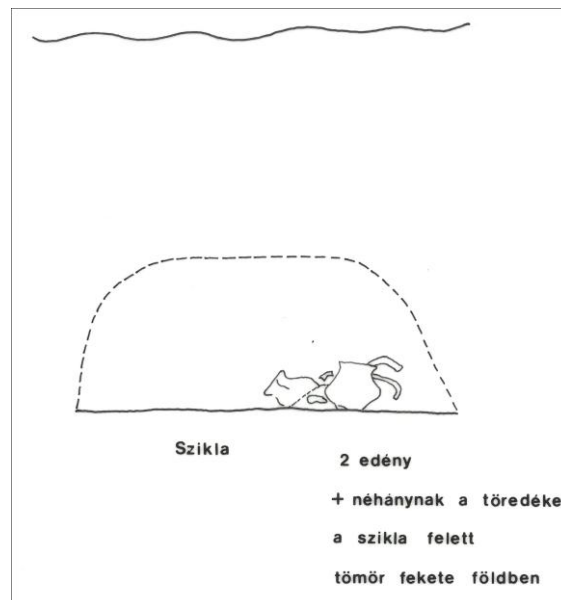
I. ábra: Veszprém, a feltárás helyszíne és a vár, az urnasírok és a település helyzete

A Veszprémre jellemző dolomitos sziklás talajt fekete színű földréteg fedte, melynek vastagsága 70 és 150 cm között változott. A leletmentés során a Kórház utca árkának vonalán két szelvényt nyitottak, melyek a 8. és 9. számú szennyvízakra között helyezkedtek el. Az 1. szelvény 5x2 m volt, melyet később északi és déli irányban is bővítettek. A leletanyagban itt főleg őskori, jellemzően neolit, és újkori cserepek voltak, valamint két újkori sír került elő az északi oldalon. A 2. szelvény az elsőtől délnyugatra, azzal párhuzamosan futott. Délnyugati felén itt is neolit kerámia jött, valamint egy cölöplyuk a legnyugatibb csücskében. Délkeleti sarkában, 9. számú akna középpontjával párhuzamosan egy négyzetes területen a föld erősen kavicsos volt. A bolygatott rétegekből kora vaskori, kannelúrázással díszített edénytöredékek jöttek elő.

2. ábra: Veszprém, helyszínrajz

Az utca és a tér találkozásánál került elő a két jól körülhatárolható sír, melyek A és B jelölést kaptak. Az "A" jelű sír a járda mellett volt közvetlenül, 1,3 m mélységben, legalább négy edényt és állatcsontokat tartalmazott. Alja egészen a szikláig le volt ásva. A "B" jelű sír ettől kb. 2 m-re délre került elő, ennek sajátossága, hogy kőpakolással látták el. Egy nagy urna és egy kisebb edény töredékeit tartalmazta.

3. ábra: Veszprém, A sír metszete

A leletanyag leírása

Az általunk vizsgált kerámia töredékek nagyrészt a Kr. e. 1100 és 800 közötti (BD - HAI) időszakba sorolhatók. A fent említett időszak egy átmenetet képez a bronzkor késői és a vaskor kezdeti fázisa között, az időszakra a Dunántúlon az ún. Urnmezős kultúra volt elterjedt.

1. szelvény:

A szelvényből több helyről, objektumhoz nem köthetően kerültek elő edény darabok. A kora vaskorra leginkább jellemző töredékek nagyméretű, urna jellegű edényekből származnak. Az edények világosbarna, illetve sötétszürke színűek, kiöblösödő hasukon plasztikus bordák futnak egymással párhuzamosan.

4. ábra: Veszprém, 1. szelvény, bordadíszes edénytöredék

Ez a díszítésforma visszavezethető a bronzkorba, az ún. halomsíros és urnamezős kultúrák (Kr. e. 1300 körül) anyagában lelhetőek fel először plasztikus díszítésű edények, melyeket előszeretettel helyeztek el sírokban mellékletként. Meglehetősen elterjedt forma, hasonló edényeket ismerünk az Alföldről is, többek között Szeged környékéről és Mezőcsátról (Foltiny 1957, 20–21; Kalicz – Hänsel 1986, Taf. 10, 80).

2. szelvény:

A szelvény legjellegzetesebb töredékei a fekete színű, fényezett felületű edény, melynek hasi részén kannelúrázás fut körbe. Az edény felülete grafitozott. Ilyen technikával készült edényeket ismerünk Somlóvásárhelyről, illetve a vaszari halomsírokból. (Horváth 1969, 119)

5. ábra: Veszprém, 2. szelvény, grafitozott felületű edény töredékei

Kerültek elő továbbá szürkésbarna, nagyméretű edény töredékei plasztikus díszítéssel. Ujjbenyomkodással tagolt bordából függőlegesen futó bordadíszek futnak végig a töredékeken. Ez a forma is ismert már a késő bronzkorban, de a vaskorban terjed el igazán.

"A" sír:

A sír két nagyobb és két kisebb edényt tartalmazott. A nagyméretű edények ívesen kihajló peremű, öblösödő hasú formát képviselnek. Barna színű mindkettő, hasukon ferde kannelúrázott dísz fut körbe, a hasi vonalon hegyes bütyökdísz látható.

6. ábra: Veszprém, „A” sír edénytöredék

A kannelúrázott, bütyökdísszel ellátott edény előzményei a hajdúbagosi és szentesi temetőkből ismertek, a halomsíros kultúrától kezdve jelen van a magyarországi leletanyagokban. (Pávai 1989-90, 52–54)

A kisebb edények közül az egyik kihajló peremű, gömbös testű, sötétszürke színű, egyszerű edény, díszítés nem látható rajta. A másik, töredékes edény pohár formájú, egyenes peremű, vörös színű, szintén díszítetlen.

7. ábra: Veszprém, „A” sír edény

„B” sír:

A kőpakolással ellátott sírból két edény töredékeit lehetett összegyűjteni. A nagyobb, urna jellegű edény sötétszürke színű, pereme ívesen kihajló, hasa kiöblösödik, oldalán átfúrt bütyökdísz.

A kisebb edény egy széles szájú, világosbarna színű

tál, pereme kihajló, nyaka íves, hasa kiszélesedik majd a talpa felé haladva szűkül. Hasán sekély függőleges kannelúrázott dísz fut körbe. Ez az edénytípus már kifejezetten a vaskori időszakra jellemző, a legközelebbi párhuzamai a vaskori I. számú halomsírból ismertek (Horváth 1969, 119.)

7. ábra: Veszprém, „B” sír edénye

A temetkezési rítus

A mészbetétes kultúra idején a hamvasztásos temetkezés volt elterjedt. A halottakat máglyán elhamvasztották, majd a maradványokat a gödör aljára szórták és kövekkel vagy edénnyel fedték le (ún. szórthamvas rítus). Egy másik variáció szerint a hamvakat edénybe rakták és így helyezték el a sírba. A késő bronzkor idején nyugati területekről (főként Ausztria és Németország) felől beszivárgó csoportok magukkal hoznak egy új szokást, a halmos temetkezést: a maradványokat fából és kőből emelt építményekben helyezték el, a sírhely fölé földhalmot emeltek, de léteznek sírépítmény nélküli halmok is.

Jellemzően a közösség rangos tagjait temették el ilyen módon, a középréteg és köznép kevésbé látványos temetkezésben részesült, bár a hamvasztás és az edénymelléklet adás mindenhol jellemző. Ez utóbbi szokás azzal magyarázható, hogy a halott mellé a túlvilági útra szánt étel-ital mellékletet kellett elhelyezni. Másik értelmezés szerint a halotti torból a ráeső részt helyezték el mellé, a lakoma maradványaival együtt. (Ilon 2018, 16)

Kapcsolat a várhegyi teleppel

Esetünkben a legközelebbi ismert település a Várhegyen. A Várhegyen 70-es évek elején folyt ásatások során dokumentálták egy őskori erődített telep maradványait. Az ásatásokat Éri István és Palágyi Sylvia folytatták, az őskori anyag közlése pedig Csányi Marietta nevéhez fűződik.

A Várhegyi megtelepedés kezdete a kora

bronzkorra nyúlnak vissza. Virágkorát a középső bronzkor idején éri el, az ún. mészbetétes kultúra ideje alatt, ebből a korszakból származik a legtöbb lelet. A helyi lakosság valószínűleg a késő bronzkorban is tovább él ebben a térségben, erre utal a hamvasztásos temetkezési szokás megőrződése. A változó társadalmi viszonyok következtében a telepet a kora vaskortól kezdve erődítéssel látják el, kőalapozású sáncot emelnek köré. (Csányi 1978, 29)

A telep anyagában megjelennek olyan díszítési és formai elemek is, amelyek a sírokban talált edényeknél nem fordulnak elő. A hasi vonalon körbefutó kannelúrázás, párosítva a hegyes bütyökdísszel itt is megjelenik. Előfordulnak továbbá ún. síkozott peremű tálak, amely a késő bronzkortól kezdve elterjedt edényforma. Figyelemre méltó továbbá a grafitos kerámia előfordulása; grafitot a kerámiakészítésnél jellemzően a késő bronzkor végétől (Kr. e. 1100 körül) és főként a vaskor folyamán használnak. Kezdetben a kerámiák festéséhez alkalmazták, majd az agyagba is bekeverték, amely az esztétikai élmény mellett növelte az edény hőtartó képességét. (Jerem 2003, 191)

Veszprém belvárosa eddig középső bronzkori temetőként volt ismert, az itt ismertetett sírok alapján azonban számolni kell késő bronzkori megtelepedéssel is. A várhegyi telep anyagával vannak átfedések, de az érett vaskorra jellemző díszítések, minták (pl. grafitozás) hiányoznak a sírok anyagából.

IRODALOM

Csányi M. (1978): Középső bronzkori telep a veszprémi Várhegyen. *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 13, 29–50.

Foltiny I. (1957): A halomsíros és lausitzi kultúra nyomai Szeged környékén. *Régészeti Füzetek* 4. Magyar Nemzeti Múzeum - Történeti Múzeum Budapest

Horváth L. (1969): A vaszari és somlóvásárhelyi Hallstattkori halomsírok, *Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei* 8. 109–133.

Jerem E. (2003): A korai vaskor a Dunántúlon: A Hallstatt – kor. In: Visy Zs. (főszerk.) *Magyar régészet az ezredfordulón*. Budapest 183–191.

Kalicz N. – Hänsel, B. (1986): *Das bronzezeitliche Gräberfeld von Mezőcsát*. Kom. Borsod, Nordostungarn *Bericht der Römisch-Germanischen Kommission* 67. 5–75.

Pávai É. (1989-1990): Késő bronzkori gödör Szentes- Belsőecseről. *A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve*. 49–62.